

POSLEDNÍ VÍTĚZNÉ TAŽENÍ CÍSAŘE NAPOLEONA
FRANCOUZSKO-RAKOUSKÁ VÁLKA V ROCE 1809
TOMÁŠ DOSTÁL

POSLEDNÍ VÍTĚZNÉ TAŽENÍ CÍSAŘE NAPOLEONA

FRANCOUZSKO-RAKOUSKÁ VÁLKA V ROCE 1809

TOMÁŠ DOSTÁL

KNIHA VYCHÁZÍ I DÍKY PODPOŘE TĚCHTO INSTITUCÍ

JIHOMORAVSKÉ MUZEUM VE ZNOJMĚ, P. O.
KRAJSKÉ MUZEUM KARLOVARSKÉHO KRAJE, P. O., MUZEUM CHEB
NÁRODNÍ GALERIE V PRAZE
STÁTNI OBLASTNÍ ARCHIV TŘEBOŇ
STÁTNI OKRESNÍ ARCHIV ČESKÉ BUDĚJOVICE

TUTO KNIHU VĚNUJI CELÉ SVÉ RODINĚ,
PŘEDEVŠÍM ALE RODIČŮM A BRATROVI,
NEJBÁJEČNĚJŠÍM LIDEM, JAKÉ ZNÁM.

© PHDR. TOMÁŠ DOSTÁL

© 2008 VYDAL BOHUMÍR NĚMEC – VEDUTA, NAKLADATELSTVÍ A VYDAVATELSTVÍ

© LEKTOR – PHDR. LUKÁŠ NOVOTNÝ

ISBN 978-80-86829-34-0

OBSAH

ÚVOD	9	VEDLEJŠÍ BOJIŠTĚ	207
NÁSTIN UDÁLOSTÍ PŘED ROKEM 1808	11	ITÁLIE - UHRY - DALMÁCIE	207
PŘÍPRAVY VÁLEČNÉHO KONFLIKTU	15	VELKOVÉVODSTVÍ VARŠAVSKÉ - HALIČ	210
REFORMA RAKOUSKÝCH OZBROJENÝCH SIL V OBDOBÍ LET 1806-1808	15	NĚMECKO	212
VNITROPOLITICKÉ DĚNÍ V HABSBUŘSKÉ MONARCHII		TYROLSKO	213
A RAKOUSKO-FRANCOUZSKÉ VZTAHY NA JAŘE A V LÉTĚ 1808	26	BRITSKÁ EXPEDICE NA WALCHEREN	216
ERFURTSKÝ KONGRES	40	HODNOCENÍ VÝKONU A CHYB OBOU ARMÁD V PRŮBĚHU VÁLEČNÉHO KONFLIKTU	217
PODZIM 1808-JARO 1809, SMĚŘOVÁNÍ K VÁLCE	48	CESTA K MÍROVÉMU UROVNÁNÍ	221
ORGANIZACE A STRUKTURA ARMÁD	73	ZÁVĚR	231
RAKOUSKÉ VOJSKO	73	POZNÁMKY	234
VOJSKO FRANCIE A JEJÍCH SPOJENCŮ	78	ÚVODNÍ SLOVO K BIBLIOGRAFII	298
POROVNÁNÍ NAPOLEONSKÉHO A RAKOUSKÉHO VOJSKA	84	PRAMENY A LITERATURA	300
PRŮBĚH VÁLEČNÉHO KONFLIKTU	89	VYDANÉ PRAMENY	300
HLAVNÍ BOJIŠTĚ	89	ODBORNÁ LITERATURA	302
POSLEDNÍ PŘÍPRAVY	89	SEZNAM ZKRATEK	307
TAŽENÍ V BAVORSKU	98	SEZNAM PŘÍLOH A VYOBRAZENÍ	308
POCHOD NA VÍDEŇ A JEJÍ OBSAZENÍ	123	MAPY	308
BITVA U ASPERN A ESSLINGEN	139	BAREVNÁ VYOBRAZENÍ	308
PŘÍPRAVY NA NOVÉ STŘETNUTÍ	159	ČERNOBÍLÁ VYOBRAZENÍ	309
BITVA U WAGRAMU	174	REJSTŘÍKY	315
CESTA K PŘÍMĚŘÍ	197	RESUMÉ	320

ÚVOD

Velká francouzská revoluce představuje bezesporu významný mezník jak v dějinách mezinárodních vztahů, tak evropské, potažmo světové historie. Odstranění staré vládnoucí elity otevřelo cestu k úspěchu novým, dynamickým, rázným a povětšinou mimořádně talentovaným osobnostem.

Vypuknutí války mezi Francií a širokou evropskou koalicí v roce 1792 odstartovalo více než dvě desetiletí téměř neustávajících vojenských konfliktů, jež utvářely charakter a tvář starého kontinentu. Tato hektická doba plná nečekaných zvrátů nabídla dosud netušené příležitosti mnoha lidem pocházejícím z armádních kruhů. Úspěšná vojenská kariéra vynesla nejednoho z původně málo známých generálů až do nejvyšších vládních kruhů. Člověkem, který se nakonec prosadil na špici mocenské pyramidy a zatlačil ostatní do pozadí, byl Napoleon Bonaparte.

Nejdříve jako první konzul, posléze jako císař Napoleon I. se stal mužem, který se pokusil vnutit okolnímu světu vlastní mocenské představy. Ač oprávněně považoval za největšího soupeře ostrovní království, opakovaně, tvrdošijně a do jisté míry nepoučitelně se do cesty jeho plánům stavěla habsburská monarchie.

NÁSTIN UDÁLOSTÍ PŘED ROKEM 1808

V dlouhém období válek s revoluční a posléze císařskou Francií, které bylo zahájeno v dubnu 1792 a definitivně ukončeno Napoleonovou porážkou v červnu 1815, se habsburská monarchie ukázala být jedním z nejvytrvalejších a nejhouževnatějších francouzských protivníků.¹⁾

Účast Rakouska v bojích první (1793-1797) a druhé (1798-1802) koalice přinesla monarchii celou řadu porážek a znamenala dočasnou ztrátu a omezení vlivu v oblastech, které byly po staletí rakouskou doménou.²⁾ Jednalo se především o německý a italský prostor. V důsledku úspěšného tažení generála Bonaparta v severní Itálii v letech 1796 a 1797 byli Rakušané nuceni uzavřít v říjnu 1797 mír v Campo Formiu, na jehož základě se vzdali Jižního Nizozemí a Lombardie.³⁾ Další střetnutí a dvě ztracené bitvy, u Marena 14. června a Hohenlinden 3. prosince roku 1800, měly za následek podrobení se nové mírové konvenci, signované v únoru 1801 v Lunéville. Smlouva potvrzovala a částečně rozšiřovala zisky, jichž Francouzi dosáhli v Campo Formiu. Habsburkům nezbývalo než uznat francouzskou držbu někdejšího Rakouského Nizozemí i území na levém rýnském břehu. Dále byla podkopána rakouská pozice v Itálii, kde si jejich soupeř zcela podmanil severní a střední část poloostrova.⁴⁾

Po několika letech oddechu se habsburská monarchie, nepoučena předchozími nezdary a hnána vidinou odplaty, zapojila v roce 1805 do nové konfrontace. Ta plně odhalila rakouskou vojenskou nemohoucnost. Ostudná kapitulace generála Macka⁵⁾ u Ulmu v říjnu a následná ničující prohra u Slavkova 2. prosince měly katastrofální důsledky.⁶⁾ Podmínky přešpurského míru z 26. prosince byly pro poražené Rakousko natolik potupné, že po něm přišlo o svou velmocenskou pozici. Muselo opětně akceptovat Napoleonovy zisky a mocenské zásahy v Itálii, vzdát se četných oblastí na jihu i zbytků držav na západě. Císař František tak pozbyl nejenom veškerá svá území v Německu a Itálii, ale i část svých vlastních

rakouských provincií. Ztratil 63 000 km² s téměř třemi miliony obyvatel. Kromě toho byla monarchie povinna vítězi zaplatit 140 milionů franků reparací.⁷⁾ Změnila se tak v hospodářsky a finančně vyčerpanou druhořadou mocnost se zdecimovanými ozbrojenými silami. Vliv v Německu byl zcela eliminován. Rakousko nebylo s to podniknout cokoli proti velkým územním změnám realizovaným francouzským panovníkem v letech 1806 a 1807.⁸⁾

Tylžská mírová smlouva z července 1807, uzavírající válku Francie na straně jedné a Pruska s Ruskem na straně druhé, znamenala pro habsburskou monarchii politickou katastrofu. V důsledku následného fungování francouzsko-ruské *détente* se Rakousko ocitlo na kontinentě bez spojenců, vnitřně značně oslabeno a vydáno na milost libovůli císaře Napoleona.⁹⁾ Nebylo schopno efektivně zasahovat do dění v Evropě a potřebovalo delší časové období relativního klidu, které by mu umožnilo načerpat síly nezbytné k odvetě a obnovení někdejších pozic.

Selhání v roce 1805 zákonitě otrásl rovněž vídeňskými vládními kruhy. K realizaci potřebných změn a k nastartování nezbytných

1
Kapitulace rakouského generála Macka u Ulmu, 20. října 1805.

2
Karl svobodný pán Mack von Leiberich, rakouský generál (1752–1828). Křídelní pobočník císaře Josefa II. V roce 1790 Laudonův generální ubytovatel. V téže funkci u prince sasko-koburského (1793/1794). Roku 1797 jmenován polním podmaršálkem. Na konci 90. let 18. století bojoval s neapolským vojskem proti Francouzům. Po ulmské kapitulaci se vrátil do Rakouska, kde byl vojenským tribunálem odsouzen ke dvaceti letům žaláře. Na přímluvu arcivévodě Karla v roce 1808 propuštěn. Roku 1819 zcela omilostněn.

reforem byl zapotřebí nástup mladších a dynamičtějších osobností.¹⁰⁾ Ve vojenské sféře se nejpovolanějším zdál být bratr císaře Františka, arcivévoda Karel.¹¹⁾ Tomu na poli diplomatickém zdatně sekundoval nový ministr zahraničí hrabě Johann Philipp Stadion.¹²⁾

Poměrně záhy se vyprofilovala tři mocenská centra ovlivňující vnitřní i zahraniční politiku státu. První bezesporu představovala osoba samotného císaře a jeho poradců. Druhá skupina se zformovala kolem hraběte Stadiona. Třetí zákonitě vznikla z osob úzce spolupracujících s arcivévodou Karlem.¹³⁾

Kooperace či soupeření těchto dvorských klik významně ovlivnily přípravy habsburské monarchie na nové měření sil s napoleonskou Francií. K jeho úspěšnému vyústění uskutečnilo Rakousko v letech po Slavkovu celou řadu kroků v oblasti vojenské i diplomatické. A právě rozbor těchto opatření bude tvořit obsah následujících kapitol.

PŘÍPRAVY VÁLEČNÉHO KONFLIKTU

REFORMA RAKOUSKÝCH OZBROJENÝCH SIL V OBDOBÍ LET 1806-1808

Arcivévoda Karel se v pozici osoby, které byla svěřena odpovědnost za přebudování a zreformování branné moci státu, neocitnul po zdrcující slavkovské porážce poprvé. Již před tímto střetnutím zastával v letech 1801–1805 post prezidenta Dvorské válečné rady.¹⁾ V tomto období se Karlova hlavní snaha zaměřila především na přetvoření neuvěřitelným způsobem zbyrokratizované instituce, jakou dvorská válečná rada dosud byla, v moderní a fungující administrativní orgán. Kromě podstatného zkvalitnění a zjednodušení přebujelé úřední agendy se zracionalizovalo také zásobování, výstroj i výzbroj a proběhla rovněž reorganizace do té doby nepřilíš přesného a průhledného účetnictví. Karel se dále zasadil o omezení délky branné povinnosti. Zásadně humanizoval vojenské trestní právo. Dal podnět k přípravě vojenského zákoníku a zřízení revizní soudní instance v armádě. Od důstojníků vyžadoval slušné zacházení s mužstvem, dobrý charakter a vzdělání. Jeho úmyslem bylo zlepšit životní úroveň prostých vojáků a odstranit brutalitu a krutost, která byla v armádě takřka na denním pořádku.²⁾

Od roku 1803 se s narůstající hrozbou válečného nebezpečí Karlova reformní skupina dostávala do stále ostřejších sporů s tradičními konzervativními silami, a to jak v otázkách vojenských, tak politických. Výsledkem stupňujícího se tlaku bylo arcivévodovo odstranění z čela dvorské válečné rady, ke kterému došlo na jaře 1805. Až do tohoto roku dokázal Karel svým odpůrcům čelit. Když se ale začal otevřeně vyslovovat proti opětovnému konfliktu s Francií, upadl v nemilost svého císařského bratra. Vhodnou záminkou pro jeho odvolání se stala skutečnost, že arcivévoda byl odhodlán v případě vypuknutí války velet přímo v poli. Jeho

soupeři tohoto faktu využili k poukazu na to, že by nemohl současně plnohodnotně spravovat a řídit veškeré vojenské záležitosti monarchie.³⁾

V dopise císaři z 11. března 1805 Karel zhodnotil výsledky svého dosavadního snažení: „Díky mému neutuchajícímu a ustavičnému úsilí je vojenská administrativa nyní v daleko organizovanějším a činnějším chodu, než kdy byla. Žádný úřad se nemůže pyšnit tím, že by jeho agenda byla vyřizována s takovou přesností a rychlostí, že by jeho účetní záležitosti byly v takovém pořádku a evidenci, jako je tomu ve válečném oddělení.“⁴⁾ Ač měl arcivévoda bezpochyby pravdu, je nutné rovněž poznamenat, že část jím zamýšlených a prosazovaných inovací zůstala více méně na papíře a nebyla v prvním reformním období uvedena do praxe. Podařilo se prosadit změny především v oblasti organizační a administrativní.⁵⁾

Po vypuknutí války v roce 1805 se Karel odebral k armádě do Itálie. Krátce po ulmské katastrofě se na něj obrátil císař František s žádostí, aby převzal velení zbytků vojska na hlavním bojišti. Zvolil ale poněkud neobratnou či spíše nešťastnou formulaci. Apeloval totiž na bratrovu oddanost státu, který ho „bohužel opět potřebuje.“ Takovouto prosbu arcivévoda z pochopitelných důvodů odmítnul. Po definitivní prohře u Slavkova byl arcivévoda jedním z hlavních iniciátorů změn na nejvyšších místech. Co se týkalo případného návratu do čela vojenské administrativy, požadoval Karel soustředění plné moci do svých rukou. Jinak o tomto kroku odmítal vůbec uvažovat.⁶⁾

Rakouský panovník na jeho návrhy reagoval obsáhlým spisem z 13. ledna 1806. Informoval v něm svého bratra, že je sice ochoten jmenovat ho generalissemem, a tím pádem vrchním velitelem veškerých rakouských ozbrojených složek, který by byl v době míru zároveň jeho hlavním poradcem v záležitostech vojenských, chtěl ale také zachovat samostatnost nebo lépe řečeno nezávislost dvorské válečné rady na arcivévodovi. Toto opatření zdůvodňoval zdánlivě logickým argumentem. Obával se, že by Karel mohl být doslova zavalen vlnami administrativních detailů a drobností, neřkuli nepodstatným papírováním, které by mu stěžovalo získat patřičný nadhled nutný pro úspěšné zvládnutí a vykonávání tak vysoké a odpovědné funkce.⁷⁾

V těchto Františkových omezeních Karlových pravomocí se dá vystopovat strach z možné kumulace přílišné vnitropolitické a současně vojenské moci v jedné osobě. Potvrzením této domněnky může být ta skutečnost, že císař svého bratra v následujících

3 Karl Ludwig Johann Joseph Laurent, rakouský arcivévoda a vojevůdce (1771–1847). Narodil se ve Florencii jako třetí syn císaře Leopolda II. Mládí prožil v Toskánsku. Roku 1790 přišel do Vídně. Přes nepevné zdraví a vrozenou epilepsii cítil náklonnost k vojenství, které od mládí horlivě studoval. Projevil přitom značnou píli a nevšední nadání. Již v listopadu roku 1792 bojoval jako generálmajor v bitvě u Jemappes. V březnu následujícího roku se účastnil bitvy u Neerwinden. Po bitvě u Fleurus v červnu 1794 se na čas vzdal velení. Ale již roku 1796 opět bojoval s Francouzi, které porazil u Wetzlaru, Ambergu a Würzburgu. V druhé koaliční válce zvítězil roku 1799 u Biberachu, Ostrachu a Stockachu. Roku 1800 po sporech s dvorskou válečnou radou znovu složil velení.

Po rakouské porážce v bitvě u Hohenlinden v prosinci 1800 postaven zase do čela armády: V letech 1801–1805 prezidentem dvorské válečné rady. Roku 1805 velel v Itálii a v říjnu porazil maršála Massénu u Caldiera. Počátkem roku 1806 jmenován generalissemem a ministrem války. Ve válce roku 1809 vrchním velitelem všech rakouských sil. V červenci téhož roku se po uzavření příměří vzdal všech funkcí a stáhl se do ústraní. Žil pak střídavě v Těšíně a ve Vídni, kde také roku 1847 zemřel.

a vlastně ani předcházejících letech nikdy příliš nepodporoval. Naopak často byl tím, kdo jeho aktivity skrytě či otevřeně podkopával a nebránil ani intrikám, které proti Karlovi různé dvorské kliky a zájmové skupiny osnovaly.⁸⁾

Arcivévoda odpověděl elaborátem z 31. ledna. V něm předestřel svou představu budoucího fungování armádní administrativy, její vnitřní struktury a členění na jednotlivá oddělení a navrhoval zároveň personální obsazení těchto dílčích postů. Rovněž připomenul, že tato nově uspořádaná vojenská správa bude vyžadovat od svých zaměstnanců mnohem více energie, čínorodosti, píle a rychlosti než kterýkoliv jiný vládní orgán.⁹⁾

František nakonec částečně ustoupil a 10. února přišel s kompromisním řešením, které ale vycházelo vstříc většině Karlových požadavků. Arcivévoda byl jmenován generalissemem, což ho v případě války opravňovalo velet všem císařským armádám. V době míru měl dohlížet na veškerou vojenskou administrativu a agendu včetně dvorské válečné rady. Tu se sice rakouskému panovníkovi podařilo zachovat jako samostatnou instituci, ovšem s tím omezením, že její hlavní funkce taktéž spadaly do Karlovy kompetence.¹⁰⁾

Císař doprovodil bratrovo povýšení osobním listem, ve kterém mimo jiné napsal: „Drahý bratře! Po posledních nešťastných událostech a mírovém ujednání, kterého jsme dosáhli za cenu velkého sebeobětování, je nanejvýš nutné dostat ozbrojenou moc monarchie skrze reformy, výcvik a vzdělávání na takovou úroveň, která by z ní učinila spolehlivou zástitu a ochránkyni mých dědičných zemí. Vše ovšem musí být v souladu s lidskými a finančními zdroji státu. První krok k dosažení tohoto cíle činím tím, že stavím Vaši Výsost v hodnosti generalissima do čela všech svých vojsk. S důstojností generalissima přenáším na Vaši Výsost současně odpovědnost za řízení celého vojenského sektoru.“¹¹⁾

Poté, co Karel získal potřebné kompetence k provedení nezbytných inovací v armádních složkách, vyvstala do popředí ještě jedna klíčová podmínka. Ke zdárnému průběhu a dokončení reformy byl nutný soulad se zahraniční politikou státu. Zde se střetávala Karlova stanoviska s názory, které zastával ministr zahraničí hrabě Stadion. Ten si představoval rozsáhlá vojenská opatření vedoucí k vybudování velké branné moci. V pozdějších letech si rovněž zahrával s myšlenkou ofenzivní války. Naproti tomu arcivévoda své úsilí směřoval k vytvoření takové síly, která by francouzské agresii postavila pevnou hráz. Chtěl, aby Rakousko bylo v případě krajní

nouze schopno účinné obrany a energického odporu. Na to dle jeho názoru postačovaly materiální zdroje monarchie. Byl tedy spíše stoupencem obranného či lokálně omezeného konfliktu. Dalo by se říci, že byl do určité míry zastáncem alespoň dočasné ozbrojené neutrality. Ta měla trvat tak dlouho, dokud by stav armády neumožnil směřující vystupování na mezinárodním poli.¹²⁾

Své nejčernější myšlenky vyjádřil Karel jednoznačně 29. dubna 1806 v dopise císaři: „Moje nejnítěrnější přesvědčení mě nutí připustit si truchlivou skutečnost, že nová válka s Francií a jejími spojenci je rozsudkem smrti nad rakouskou monarchií!“¹³⁾

Z tohoto sice pesimistického, zároveň ale realistického předpokladu také vycházelo arcivévodova chování v pozdním létě a začínajícím podzimu roku 1806, kdy sílily tlaky na zapojení Rakouska do boje po boku Pruska proti císaři Napoleonovi. Karel jim čelil poukazem na nepřipravenost armády. Dále nijak neskrýval svou nedůvěru v pruský úspěch, pochyboval o míře podpory ze strany Ruska a v neposlední řadě připomínal žalostný stav státní pokladny. Jediné, k čemu se nechal pohnout, bylo rozmístění pozorovacího vojska v českých zemích, které ale bylo po pruských říjnových porážkách¹⁴⁾ v průběhu listopadu rozpuštěno.¹⁵⁾

Arcivévoda si bezpochyby uvědomoval, že pokud má být rakouské vojsko efektivně reformováno, musí se začít na nejvyšších místech. Jedním z největších neduhů, který se ale dědil z generace na generaci, bylo nedostatečné či zcela chybějící odborné vzdělání generality a dalších vysokých důstojníků. Francouzští velitelé svým smyslem pro vlastní iniciativu a rozhodnost, díky schopnostem vést jednotky do boje a inspirovat je osobním příkladem a odvahou své protějšky alespoň ve většině případů dalece převyšovali. Karel se tedy rozhodl tento neuspokojivý stav změnit. Chtěl potřebnou míru vědomostí nejenom zvýšit, ale také náležitě normovat.¹⁶⁾

Již v roce 1801 založil válečný archiv. Ten začal roku 1808 vydávat odborný časopis *Österreichisch-militärische Zeitschrift*. Toto periodikum přinášelo zvláště eseje z válečných dějin, které se měly stát dle arcivévodova záměru zdrojem náležitého poučení. Podnítil rovněž vznik vojenské knihovny. Svoje myšlenky, názory a zkušenosti konkretizoval ve služebních předpisech, manuálech a výcvikových rádech. Ti, kterým byly tyto teoretické práce určeny, byli vybízeni k aktivní a tvořivé spoluúčasti.¹⁷⁾

Karlovým prvním významným publikačním počinem byla příručka *Grundsätze der höheren Kriegskunst für die Generale der*

4
František I. (II.) (1765-1835). V letech 1792-1806 jako František II. římsko-německým císařem. V letech 1804-1835 jako František I. rakouským císařem.

5
Johann Philipp Karl Joseph hrabě von Stadion-Warthausen, rakouský diplomat (1763-1824). Původem z Porýní. V letech 1790-1793 vyslancem v Anglii. Mezi lety 1800 až 1805 zastával nejdříve post vyslance v Berlíně a poté v Petrohradu. Po slavkovské porážce se stal ministrem zahraničí. V této funkci setrval až do podzimu 1809. Poté rezignoval a byl nahrazen hrabětem Metternichem. V letech 1811-1813 žil v Praze. V květnu 1813 jmenován rakouským pověřencem v rusko-pruském hlavním stanu.

österreichischen Armee, která byla uveřejněna v roce 1806. Jak již sám název napovídá, byla zacílena do řad rakouské generality. Ač se arcivévoda snažil vycházet především z francouzských inovací a příkladů, nedokázal se zcela oprostit od způsobu válčení obvyklého ve druhé polovině osmnáctého století a plně akceptovat novinky posledních let.

Vytvořil tak soubor principů, které se z větší části opíraly o racionální a četnými pravidly svázané zvyklosti typické pro období předcházející francouzské revoluci. Z tohoto důvodu se zde objevily jak konzervativní, tak novátorské koncepce. Karel se zcela neztotožnil se základními prvky napoleonského válečného umění, kterými byla improvizace, dravost, prudkost a neočekávanost většiny manévřů a pohybů, které francouzská armáda většinou praktikovala a své soupeře jimi také porážela. Kládl proto důraz na zajištění vlastních komunikačních linií a zásobovacích center, takřka se nezmiňoval o tolik potřebné iniciativě, motivaci, flexibilitě, odpovědnosti a ochotě riskovat. Před těmito vlastnostmi upřednostňoval svědomitě a pečlivě plánování, precizní nástup vojska do bitvy a jeho rozmístění a v neposlední řadě přímý dohled a řízení ze strany vrchního velitele.¹⁸⁾

Dalším krokem, podniknutým na cestě zkvalitnění důstojnických kádrů, byla série manuálů pro velitele působící na plukovní úrovni. První práce tohoto charakteru byla sestavena v roce 1806 a v dalších letech ji následovalo sedm dalších. Poslední díly vyšly v roce 1813, to znamená čtyři roky po Karlově rezignaci a odchodu do ústraní. Komplet nesl souborný název *Beiträge zum praktischen Unterricht im Felde für die Offiziere der österreichischen Armee*. Obsahem těchto spisů byla analýza využití předvoje a průzkumu, obrana a útok na opevněná, zalesněná a jiným způsobem těžko průchodná místa, obléhání či dobývání pevností, způsoby manévrování a získávání potřebných zásob a životních potřeb během tažení.¹⁹⁾

Arcivévoda neopomněl ani praktické záležitosti, a tak po výše zmíněných teoretických příručkách vydal řadu nařízení, jimiž reguloval taktické využití jednotlivých složek armády a jejich nasazení přímo na bitevním poli.

Roku 1806 zavedl nový předpis týkající se jezdeckta, který inovoval starší reglement z roku 1804. Základní myšlenkou byl ten fakt, že nedostatečně vycvičení vojáci na špatných koních mohou být, pokud jsou vedeni dobrým a zkušeným velitelem, lepší a mít převahu nad výborně trénovanou a vystrojenou jízdu ovšem

se špatnými veliteli. Důraz byl tedy kladen na vysokou kvalitu důstojnického sboru. K jejímu dosažení arcivévoda založil jezdeckou školu ve Vídeňském Novém Městě. Přístup do ní měli i důstojníci od pěchoty, kteří si zde mohli zlepšit své jezdecké umění. Další nezbytnou podmínkou úspěchu byl dostatek kvalitních koní. K zajištění vhodného chovu byl v Bukovině zřízen rozsáhlý hřebčín.

Pokud šlo o přímé nasazení v boji, tak bylo určeno, že základní taktickou jednotku mají tvořit dvě eskadrony, které by operovaly v linii o hloubce dvou řad. Jízdní oddíly budou jednat ofenzivně vždy, kdy to dovoluje situace, přičemž byl doporučován čelní útok na nepřítele. Současně bylo striktně zakázáno přijmout útok protivníka v klidovém postavení, které značně omezovalo manévrovací schopnosti a údernou sílu jezdeckých jednotek. Vlastní výpady měly být prováděny se zajištěnými křídly a za všech okolností s dostatečnými rezervami. Rychlost měla přecházet z chůze do kľusu, poté do cvalu, následně do zadržovaného trysku, to z důvodu, aby se koně nevyčerпали ještě před střetem a oddíly neztratily na průraznosti. Konečným stadiem byl plný trysk, který se aplikoval ve vzdálenosti přibližně osmdesáti kroků od soupeře.²⁰⁾

Arcivévoda Karel věnoval zvýšenou pozornost také páteři tehdejších armád, to znamená pěchotě. V letech 1807 a 1808 byl do praxe uveden nový *Exerzierreglement*, respektive *Dienstreglement*.²¹⁾ Generalissimus v nich zdůrazňoval, že pěchota musí být schopna bojovat v každém typu terénu a ačkoliv se snažil odstranit zbytečný a zatěžující dril poukazem na fakt, že nejjednodušší způsob je často nejlepší, výcvik se oproti předcházejícím předpisům z roku 1769 nestal méně komplikovaným. V řadě prvků tomu bylo naopak.²²⁾

Jako základní bojová formace byla i nadále zachována trojřadá linie, přičemž byl pouze odstraněn poklek vojáků tvořících první řadu. Na fakt, že řada třetí neměla velký význam a v palbě jí překážely dvě předchozí, nebyl brán příliš velký ohled. Vysvětlení leží pravděpodobně v arcivévodově víře, že takto uspořádaná peší jednotka může čelit dokonce i jezdeckému útoku. Ovšem za předpokladu, že má dostatečně zajištěné a kryté boky. Pokud toto nebezpečí nehrozilo, měla se třetí řada rozvinout do střeleckého řetězu chránícího kompaktní jádro oddílu před soupeřovými rozptýlenými střelci.²³⁾

Rakouští harcovníci tudíž byli chápáni především jako obrana před nepřátelskými vojáký stejného určení. Jejich nasazení a použití v bitvě bylo svázáno drilem a přísnými předpisy ome-

zujícími jakoukoliv iniciativu. Ty vycházely z Karlových závěrů, že rozptýlení střelci nemohou zásadním způsobem ovlivnit výsledek bitvy a jejich velké množství snižuje celkový počet mužů, kteří mohou do boje rozhodným způsobem zasáhnout. Nutno poznamenat, že se hluboce mýlil, což měla první fáze tažení v roce 1809, to znamená boje v hustě zalesněném terénu Bavorska, jednoznačně dokázat. Chápal jejich akce jako nadměrné tříštění a štěpení hlavních sil. V této problematice se rakouská armáda výrazně lišila od napoleonského vojska, které v harcovnické taktice cvičilo všechny pěšáky. Ti nebyli ničím svazováni, což znamenalo, že se do rojnic mohl rozvinout celý pluk.²⁴⁾

Arcivévoda se dále pokoušel vyvolat náležité ofenzivní nadšení pěchoty. K tomu měla dopomoci zvýšená frekvence útoků na bodák. V případě, že se nepřítel přiblížil na velmi malou vzdálenost, neměla rozhodnutí přinést palba, ale právě bajonety. Tyto zteče v praxi občas zákonitě vedly ke zbytečným ztrátám. Pokud šlo o střelbu, tak se preferovala valivá salva po četách rotách či celých praporech. Nevylučovala se ani palba jednotlivců.²⁵⁾ V bitevní věřavě většinou ovšem po určité době, díky horšící se viditelnosti způsobené dýmem ze střelného prachu, ztrátám a všeobecnému zmatku, řízení střelby ztrácelo na organizovanosti.

Pro všechny manévry na bojišti byla předepsána jako základní formace kolona. V ní se měl přemísťovat celý prapor bez ohledu na to, zda šlo o útok, ústup či prostý přesun. To samé uskupení bylo rovněž určeno pro výpady proti opevněným či zalesněným pozicím.²⁶⁾

Nejnámější inovací, která je také často přeceňována, bylo zavedení nového pěchotního tvaru, seskupení zvaného *Masse*. Jednalo se o variantu klasického *karé*, to znamená čtvercové formace vytvářené na obranu proti jezdeckým atakům. Karé arcivévoda pokládal za příliš křehké, navíc se značně omezenou pohyblivostí. Objevovaly se dva základní typy *Masse*, vždy sestavené dohromady ze šesti rot. *Divisionmasse* se skládalo ze dvou rot na šířku a tři rot do hloubky. *Batallionmasse* naproti tomu mělo šíři pouze jedné roty, ale hloubku rot šesti.

Proti karé skýřaly nespornou výhodou mnohem větší schopnosti manévrovat. V případě jízdního útoku se vojáci semkli až na dotek. Vznikaly tak kompaktní bloky pěchoty bez prázdného středu, které se dokázaly ubránit i nájezdům soupeřova těžkého jezdeckva. Preferovanější bylo *Batallionmasse*, a to z důvodu menší těžkopádnosti, než jak tomu bylo u *Divisionmasse*. Zjevným záporem

byla ta skutečnost, že pěšáci nejbliže středu se občas ocitali v nebezpečí zadušení či ušlapání. Dalším problémem byla velká zranitelnost vůči soustředěné dělostřelbě.²⁷⁾ Aby se předešlo velkým obětem, vydal Karel po bitvě u Aspern-Esslingen instrukci tohoto znění: „V otevřené krajině se před pěchotní *Masse* může ve směru k nepříteli rozvinout řídká clona harcovníků. Pokud by *Masse* příliš trpělo nepřátelskou dělostřelbou, je na veliteli brigády zredukovat hloubku, a jestliže nehrozí nebezpečí ze strany kavalerie, rozvinout se do linie.“²⁸⁾

Arcivévoda neztrácel ze zřetele ani ideovou výchovu řadového mužstva. Pokud šlo o habsburskou monarchii, tak její mnohonárodnostní ráz znemožňoval účinně apelovat na vlastenectví, jak tomu často bylo v případě francouzské armády. Pozornost se tak soustřeďovala na oddanost trůnu, císaři a obranu státu. V *Dienstreglementu* doslova stálo: „Láska k vladaři a čestný život... poslušnost, loajalita, rozhodnost, to jsou vojácké ctnosti. Jedním slovem, voják musí být ušlechtilým člověkem.“ Takové výzvy měly být předčítány a vysvětlovány nastoupeným oddílům jejich mateřským jazykem.²⁹⁾ Objevovala se rovněž snaha vyvolat náležitý *esprit de corps* obvyklý v napoleonském vojsku. U mužů by se tak vypěštovala hrdost na příslušnost k určité jednotce, k jejím tradicím a reputaci, současně s ochotou je bránit.³⁰⁾

Karel dále reguloval chování důstojníků k prostým vojákům. Navázal tím na svá starší nařízení z prvního reformního období. V předpisech z let 1806 a 1807 se jasně říkalo: „Všechny formy špatného zacházení a týrání během výcviku jsou přísně zakázány. Brutalita je obvykle známkou chybějících vědomostí a ničí sebeúctu, kterou musí mít každý voják v srdci.“³¹⁾

Dienstreglement zasahoval opravdu do všech oblastí života vojenských osob. Kodifikovalo se v něm udržování disciplíny a také čistoty. Aby se předešlo krádežím či podobným nešvarům, různým falešným obviněním a udáním, bylo zapovězeno cokoliv si půjčovat a vyměňovat. Vojáci nesměli být opilí, hrát karty o peníze nebo se zdržovat ve společnosti zvrácených kriminálních živlů.³²⁾ Nakořik ale bylo toto dodržováno v praxi, zůstává otázkou.

Rakouský generalissimus se dále zaměřil na přestavbu dělostřelctva a dalších technických a podpůrných jednotek, včetně armádní zdravotní služby.³³⁾ Prvním krokem bylo zrušení systému, kdy u každého pěšího pluku bylo umístěno několik kanónů. Tento dřívější zvyk totiž pouze tříštil celkový počet hlavní a omezoval účinnost této jinak velmi efektivní zbraně. Za účelem dosažení větší

6
Jan, rakouský arcivévoda, politik a voják (1782–1859). Syn císaře Leopolda II. Narodil se ve Florencii. Od roku 1790 vyrůstal ve Vídni. Bratr císaře Františka II. (I.) a arcivévody Karla. V prosinci roku 1800 poražen v bitvě u Hohenlinden. V roce 1805 velel v Tyrolsku. Roku 1809 vedl armádu proti princovi Evženovi v Itálii. Po porážkách hlavní armády v Bavorsku nucen zastavit dosavadní nadějný postup (v dubnu zvítězil u Pordenone a Sacile). Čtrnáctého června poražen v bitvě u Rábu. V roce 1848 byl frankfurtským Národním shromážděním zvolen představitelem ústřední výkonné moci s titulem říšského správce.

palebné síly a vyrovnání účinků masového nasazení dělostřelctva tak, jak ho praktikovala armáda francouzská, byly zformovány brigádní, jízdní, podpůrné a poziciční baterie. Vyčlenění z řad pěchoty si vyžádalo vznik nového svazku, dělostřeleckého pomocného sboru. Ten byl založen 16. června 1808 a dosáhl síly osmi rot. Nahrazoval podavače a další obsluhu dříve rekrutovanou přímo z řad infanterie. Na začátku roku 1809 bylo vydáno nařízení přičleňující ke každému veliteli sboru jednoho zkušeného dělostřeleckého důstojníka, jehož úkolem bylo zlepšit kooperaci s dalšími složkami vojska.³⁴⁾

Další podstatnou novinkou, zvyšující šance vojáků na přežití bojových situací, se stalo roku 1807 zřízení bandážních vozů doprovázejících oddíly do akce. V letech 1808 a 1809 byly založeny čtyři posádkové nemocnice.³⁵⁾

Jeden z nejtěžších úkolů, se kterými se arcivévoda musel vypořádat, představovala značně omezená celková síla rakouské armády. Zvýšení mírového početního stavu nebylo prakticky možné. Monarchie měla příliš malé finanční zdroje, než aby si mohla dovolit stále vydržovat mohutné a dobře vyzbrojené vojsko. Vystával tedy takřka neřešitelný problém, kdy na jedné straně bylo nanejvýš nutné šetřit již tak dost zatíženou státní pokladnu a na straně druhé bylo stejně důležité obnovit bojeschopnost branné moci. Musel se vytvořit systém, který by v případě vypuknutí válečného konfliktu dovolil povolovat vycvičené záložní kádry, jež by sloužily k nahrazení a vyrovnání utrpených ztrát.³⁶⁾

Řešení se nabízelo ve změně konskripční praxe a zformování rezervních oddílů. Tím se dostáváme k jednomu z nejvýznamnějších projektů armádního velení, kterým bylo vytvoření takzvané *Sedentärarmee*, složené především ze záložních a zeměbranec-kých jednotek. Prvním krokem se stalo opatření arcivévody Karla z roku 1807, kterým všechny muže odvedené do zbraně podle rekrutního předpisu z roku 1804³⁷⁾ propustil na dočasnou dovolenou, čímž získal prostředky pro to, aby byli na dvanáct měsíců povoláni muži z ročníku 1807. Tím do budoucna zajistil dostatek vyškolených vojáků a současně odlehčil státním financím.³⁸⁾

Následně byla vytvořena komise pod předsednictvím arcivévody Jana³⁹⁾, která měla této inovaci náležitě využít. Z porady konané 21. dubna 1808 za přítomnosti císaře a ministra zahraničí hraběte Stadiony vzešlo usnesení o zřízení armádních rezerv. Dvanáctého května téhož roku byl proto uveřejněn dekret, kterým se toto opatření uvádělo do života.⁴⁰⁾ U každého z šestačtyřiceti